

Dezer dagen J.L. Heldring

In het voorbijgaan

‘De zeventiende-eeuwse schilder was een vakman, die zeer gewaardeerd en bewonderd kon worden om zijn superieure beheersing van het vak, maar hij was absoluut niet bezig met de relatie tussen zijn persoon en zijn werk. In de kunst van die tijd een diepere psychologische betekenis te willen ontdekken is een uiterst hachelijke onderneming. De zelfportretten van Rembrandt zijn geen vorm van psychologisch zelfonderzoek, maar ‘tronies’ om opdrachtgevers te kunnen laten zien wat de schilder aan picturale kwaliteiten in huis heeft.’

Kunnen wij mensen uit vorige eeuwen wel peilen?

Aldus Paul Schnabel in een bespreking van een boek over leven en werk van de schilder van schutstukken Bartholomeus van der Helst (Wetenschap, 5 maart).

Wat Schnabel hier zegt, is een bevestiging van wat ik altijd al dacht: onze zeventiende-eeuwse schilders beschouwden zichzelf helemaal niet als bevlogen artiesten, maar als gewone ambachtslieden. Ze noemden zichzelf dan ook meester schilder, zoals er ook meesters timmerman bestonden. En ze werkten minder uit persoonlijke inspiratie dan in opdracht van rijkere burgers. Pas een later geslacht is in het werk van de grootsten bezieling en diepe wijsheid gaan zien, een hieninterpretieren van eigen gevoelens.

Het toeval wil dat ik onlangs enkele staaltjes van projecteren van eigentijdse inzichten en gemoedsbewegingen op een vroegere cultuur en samenleving onder ogen kreeg. Het eerste is van de grote historicus Huizinga. In een lezing die hij in december 1940 voor de Leidse universiteit had willen houden (maar niet heeft kunnen houden, omdat de universiteit door de Duitsers gesloten werd), zegt hij, sprekende over de zeventiende-eeuwse kunst, dat „in de eenvoudige afbeelding van iets geziens – mens of dier of landschap – steeds een zieletoon meespeelt”.

Eerlijk gezegd, en met alle respect, ben ik daar niet zo zeker van. Even later zegt hij dat de „schempende geest hier argeloos, nuchterweg, zonder aanspraak grote kunst te scheppen of diepe emotie te vertolken” te werk gaat. Dat lijkt mij treffend, maar staat op gespannen voet met die „zieletoon”. Zelf houd ik mij liever aan L. P. Hartleys „The past is a foreign country: they do things differently there.”

Het andere voorbeeld vergt een iets uitvoeriger inleiding. In de jaren dertig en veertig verscheen er in de NRC een rubriek onder de kop ‘In het voorbijgaan’. Schrijver was de gewezen predikant H.C.S. Wanting. Het waren stichtelijke stukjes, maar met meer cultuur dan godsdienst erin. Wanting was een groot lezer van de wereldliteratuur, rezens groot toneel- en muziek liefhebber (ook kenner van de bokssport, waarover hij echter nooit schreef).

Toen in de jaren dertig het Rotterdamse museum Bomans voor het eerst de *Emmaüsangers*, waarvan iedereen nog dacht dat het van Vermeer was, aan het publiek toonde, schreef hij in zijn rubriek: „Gedwongen door de visionaire macht van de kunstenaar, zie ik ge alleen nog maar dit ene simpele, maar boven alle aardsheid verhe-

ven tafereel, waarin leven en dood, beide, overwonnen zijn, waarin alle wisseling van leed en lust achtergelaten is en waarin zulke grondeloos diepe werelden opdoemen voor uw ontsteld oog...”

En zo gaat het nog een tijdje voort, tot hij eindigt (of eigenlijk nog niet eens): „Hier schouwt een ziener in gebieden waarvan geen tong kan spreken...” Zou Wanting ook zo geschreven hebben als hij geweten had dat het schilderij geen Vermeer was, maar een vervalsing door Van Meegeren, die zeker een goed vakman was (anders zouden de kunstenaars van die tijd niet zo in zijn vervalsingen zijn getrapt), maar wiens onder eigen naam uitgebrachte werk eerder kitsch dan kunst was?

Het is niet om me vrolijk te maken over de goede Wanting (die ik nog gekend heb en die allesbehalve een zweverige figuur was) dat ik hem zo uitvoerig aanhaal uit een bloemlezing van zijn artikelen, maar om een volgens mij interessante vraag te berde te brengen: kunnen wij, met de ogen van vandaag, de mensen uit vorige eeuwen, en hun cultuur, eigenlijk wel peilen? En als wij dat proberen te doen, als historicus, kunsthistoricus of gewone leek, is dat dan wel wetenschap?

En andere vraag: als vroegere kunstenaars in de eerste plaats ambachtslieden waren en zichzelf, zonder verdere pretenties, ook als zodanig beschouwden, wanneer zijn zij zich als aparte, min of meer on-, zo niet antimaatschappelijke groep gaan zien, zichzelf onderscheidend door uiterlijkheden als flambard, *lavallière*, breedrandige hoeden en onverzorgd haar? Zonder kennis van zaken zeg ik: deze kunstenaar is het product van de Romantiek met haar Sturm und Drang.

Ten slotte nog een vraag: zou in onze tijd een historicus of journalist nog in zo bevlogen, zo niet lyrische termen spreken over een kunstwerk als, ruim zeventig jaar geleden, Huizinga en Wanting deden? Zo niet, waarom niet? Moeten we dit toeschrijven aan de veranderde tijdgeest – om die geheimzinnige factor aan te halen waarvan de historicus Friedrich Meinecke zei, toen hem gevraagd werd wat die tijdgeest was waarop hij zich zo vaak beriep: „Dat weet ik niet, maar als u dit niet aanvoelt, is u ongeschikt mijn onderwijs en onderzoek verder te volgen”?

Tweet van de dag

Gelezen in EPD van minister Schippers; 16/29 maart 2011: barstende hoofdpijn #epd #schippers

WILL KAPEL (@WILLKAPELL)

Die vele migranten uit Libië, waar zijn ze dan?

Illustratie Cyprian Koscielniak

De reizende commentator Anil Ramdas

De sociaal-nationalistische PVV

Volgens de Wet van Godwin – uit 1990 van internetspecialist Mike Godwin – eindigt elk dispuut op internet vroeg of laat in een vergelijking met Hitler of de Tweede Wereldoorlog. Wie als eerst met ‘Godwinnen’ begint, heeft volgens internetters het debat verloren. Waarom mogen we de situatie in Nederland niet vergelijken met de toestand voor de oorlog, vroeg de socioloog Anton Zijderveld zich afgelopen dinsdag af in het Verzetmuseum in Amsterdam. Hij was daar, op uitnodiging van *Historisch Nieuwsblad*, voor een gesprek over de verschillen en overeenkomsten van de PVV en de NSB.

Zijderveld weet waarop de irritatie over het erbij halen van de jaren dertig en veertig is gebaseerd. Nog niet zo lang geleden ging Nederland gebukt onder wat hij „het ideologische multiculturalisme” noemt, waarin niets onaardigs mocht worden gezegd over allochtonen. Wie iets kritisch zei, was meteen een fascist. De oorlog werd in die tijd volledig gebanaliseerd. Intussen heeft het ideologische multiculturalisme afgedaan. We kunnen weer lessen trekken uit de geschiedenis. Zijderveld: „Ik zeg dat de NSB en PVV identiek zijn, maar er is een onmiskenbare familiegelijkenis.”

Beide zijn bewegingen, in plaats van partijen met kaderleden en statuten. Ze geloven beide in één leider,

die geen burgers aanspreekt, maar een ‘volk’, dat wordt onderdrukt door een ‘elite’. Zijderveld: „De NSB was nationaal-socialistisch, de PVV is eerder sociaal-nationalistisch. Eigen oudjes eerst en weg uit Europa.”

De aanwezige historici waren het maar gedeeltelijk eens met Zijderveld – de PVV is eerder cultureel gefundeerd dan ideologisch en anders dan Mussert heeft Wilders geen samenhangend toekomstvisioen. In

het fascisme is het volk onwetend of vreemd. Het dient in elk geval te worden heropgevoed. Volgens Wilders is het volk, gepersonificeerd in Henk en Ingrid, ‘zuiver’ van karakter en heeft het per definitie gelijk. Ook de armoede van de jaren dertig is onvergelijkbaar met tegenwoordig. Zijderveld zegt dat de rancune van toen wel degelijk te vergelijken is met die van nu.

Dan het vijandbeeld – de NSB werd geleidelijk antisemitisch, de PVV is van oorsprong anti-islam-

tisch. Moslims vormen geen eenduidig ras. Dit probleem lost Wilders op door te zeggen dat hij niet de moslims bestrijdt, maar de islam. Dat is een drogreden, omdat geen moslim bestaat zonder islam. Daaraan voegt Wilders het idee toe van een ‘essentiële islamitische aard’, die intrinsiek kwaadaardig en onveranderlijk is – de *takfiyya*. Zo heeft hij het racisme van de NSB niet eens meer nodig. Onhandig voor Wilders is de verdeeldheid onder moslims, die volgens een van de sprekers zo groot is dat ze niet eens een eigen omroep kunnen beginnen, hoewel het geld daarvoor klaarligt. Zijderveld: „Iedere splintergroep binnen de islam wil een eigen moskee. Wilders zegt dan: de islam groeit. De waarheid is dat de islam juist versplintert.”

Kennen de NSB en de PVV meer overeenkomsten of verschillen? Het belangrijkste verschil lijkt mij vooral te liggen in het vijandbeeld zelf – de moslims die, naarmate aanslagen uitblijven, steeds moeilijker kunnen worden weggezet als potentiële terroristen. Wilders zal steeds meer beschuldigingen en beleidingen uit de kast moeten halen om moslims te presenteren als een collectief, met een gemeenschappelijke en voor het Westen uiterst gevaarlijke aard.

Misschien heeft Wilders zelf wel te vroeg een ‘Godwin’ ingezet, toen hij de Koran vergeleek met *Mein Kampf*. Strikt genomen had hij het debat op dat moment al verloren.

Over een dreigende migratiegolf van vluchtelingen uit Libië naar Europa bestaan erg veel misverstanden. Om te beginnen: zo’n golf bestaat helemaal niet. De politici en de media zaaien hiermee behoorlijk wat onnodige paniek, stelt **Hein de Haas**.

Waar zijn de honderdduizenden Afrikanen die vanuit Libië naar Europa zouden vluchten? Ze zijn niet gekomen. Het was van begin af aan een waan-idee dat migranten in Libië massaal op vissersbootjes naar Europa zouden willen en kunnen stappen. Dit idee gaat uit van de misvatting dat de minstens twee miljoen migranten in Libië op doortocht waren naar Europa. Het olierijke Libië is in de eerste plaats een bestemmingsland.

Sinds het uitbarsten van het geweld in Libië is duidelijk geworden dat vrijwel alle migranten terug naar huis willen. Minimaal 300.000 Egyptenaren, Europeanen, Turken, Chinezen en Bengalen zijn de afgelopen weken huiswaarts gekeerd.

Helaas heeft de ongefundeerde angst voor een migratie-invasie de aandacht afgeleid van het lot van

Het olierijke Libië is in de eerste plaats een bestemmingsland

honderdduizenden Afrikaanse migranten die onder levensbedreigende situaties vastzitten in Libië. Zij zijn het slachtoffer van racistisch geweld. De meesten kunnen het land niet uit. Ze zitten als ratten in de val. Dit is het echte, grotendeels onzichtbare vluchtelingendrama.

De afgelopen weken speculeerden Europese politici volop over de massamigratie die ons te wachten zou staan. De Italiaanse minister Moroni (Binnenlandse Zaken) waarschuwde zelfs voor een „bijbelse exodus”. Geert Wilders benadrukte dat Nederland de „poorten moet sluiten” voor massa’s vluchtelingen uit Libië.

Politici worden hierbij geholpen door media die dramatische beelden van elk met migranten overladen vissersbootje neigen te interpreteren als een voorbode van een Afrikaanse exodus. Dit alles tezamen scheidt het beeld van een bedreiging, het ‘zwarte gevaar’, een migratietsunami. He-

laas is dit beeld van overspoeling op geen enkele feitenkennis gestoeld.

De uittocht vanuit Libië wordt verward met de reguliere bootmigratie vanuit Noord-Afrika naar Zuid-Europa, die al meer dan twintig jaar plaatsvindt. In de afgelopen weken zijn ongeveer zeventienduizend voornamelijk Tunesische migranten per boot aangekomen op het Italiaanse eiland Lampedusa. Waarschijnlijk zullen er nog meer volgen, daarbij geholpen door de verminderde controles van de Tunesische autoriteiten.

Dit is onderdeel van het normale voorjaarsstroompje van migranten, dat elk jaar plaatsvindt bij gunstig weer en een kalme Middellandse Zee. Deze illegale bootmigratie vindt al plaats sinds de vroege jaren negentig, toen de meeste Europese landen visumverplichtingen introduceerden voor Noord-Afrikanen.

Het gaat volgens schattingen om enkele tienduizenden migranten per jaar, ofwel 2 procent van de totale migratie naar de Europese Unie. Dit zijn geen vluchtelingen, zoals zij in de media stevast worden aangeduid. Het zijn meestal Noord-Afrikaanse jongemannen die naar Europa komen om te werken in de tuinbouw, huisvuil, horeca en de informele zorgsector, waar zelfs in crisistijden een zekere vraag bestaat naar dit soort goedkope arbeid.

Deze in omvang beperkte bootmigratie heeft niets te maken met een „bijbelse exodus” van „wanhopige vluchtelingen” en moet niet worden verward met de veel grotere uitstroom van migranten uit Libië die huiswaarts keren.

Het aanwakkeren van de angst voor een migratie-invasie wijst gedeeltelijk op een stuitend gebrek aan kennis van zaken, maar lijkt ook onderdeel van een bewuste, electorale strategie. De invasiebeeldvorming past felloos in het plaatje van een nieuwe generatie Europese politici die ‘(massa-)immigratie’ sinds het eind van de Koude Oorlog hebben weten te definiëren

als het centrale probleem van onze tijd. Angst voor migratie en islam gaan vaak felloos hand in hand.

Ook is het een treffend middel om de aandacht af te leiden van binnenlandse problemen. In Italië was het uitroepen van de migratievloedgolf bijvoorbeeld een handige afleidingsmanoeuvre van de door sekschandalen geteisterde regering-Berlusconi en een manier om meer financiële steun te krijgen van de EU.

Politici worden geholpen door sensatiebeluste media. Het is ernstig dat dit de aandacht afleidt van het lot van honderdduizenden sub-Saharaanse migranten die vastzitten in Libië. Zij behoorden tot de armste groep migranten in Libië en hebben geen geld om terug te keren. Zij zitten gevangen tussen beide kanten van het conflict en zijn het slachtoffer van dodelijke aanvallen door Li-

De uittocht vanuit Libië wordt verward met de reguliere bootmigratie

biërs, die hen ten onrecht aanzien voor ‘zwarte huurlingen’.

Hoe langer het systematische geweld tegen Libische burgers en migranten in Libië voortduurt, hoe groter de risico’s zijn op een daadwerkelijke vluchtelingencrisis, inclusief de kans dat een gedeelte van hen in Europa moeten worden opgevangen. Duizenden levens staan op het spel. Uiteraard moet voor dit geweld in de eerste plaats het Gaddafi-regime verantwoordelijk worden gesteld, maar vanuit humanitaire motieven hebben Europese regeringen een morele plicht om alles te doen aan het stoppen van de Gaddafi-terreur. Bied vluchtelingen bescherming en zaai niet om electorale motieven ongefundeerde paniek over een dreigende migratie-invasie.

Hein de Haas is Senior Research Fellow aan het International Migration Institute van Oxford University.

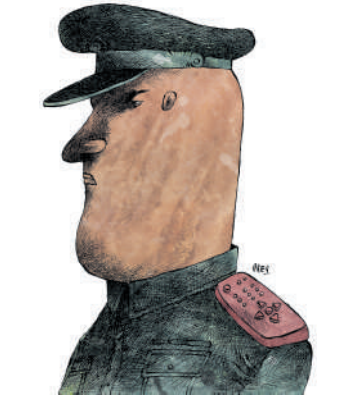
Brieven

Logisch dat belangrijke defensiezaken wegzakken

De gemelde misstanden bij de Defensie Materieel Organisatie (DMO) en de gebrekkige afhandeling ervan leiden bij mij en bij het overgrote deel van de defensiemedewerkers tot plaatsvervangende schaamte. Ik heb grote moeite met het gemak waarmee de oorzaken van de zwijgzaamheid worden geïd. Generaal-majoor b.d. Van Vuuren wist bij *Patou & Witteman* te melden dat de oorzaak ligt in de grote aanwezigheid van burgers bij de DMO, die te lang op hun functie blijven. Daarmee schets hij een rampscenario voor alle niet-militaire organisaties, die immers volledig worden bevolkt door niet-militairen. Dit is dus absolute onzin.

In NRC Handelsblad van 12 maart stellen de Kamerleden Raymond Knops (CDA) en André Bosman (VVD) dat de zwijgzaamheid op het ministerie van Defensie komt doordat „militairen op operaties niet met elkaar in discussie gaan”. In militaire operaties wordt wel gediscussieerd over de aanpak van een opdracht. Alleen wanneer de commandant eenmaal tot een plan van aanpak heeft besloten, wordt dat zonder verdere tegenwerking uitgevoerd. Het achterhouden van informatie voor de commandant tijdens het plannen en uitvoeren van een operatie is een doodzonde. Dat deze manier van werken ook op het ministerie zou gelden, is helemaal niet slecht. Bij eenhoofdig leiding is het duidelijk wie verantwoordelijk is en daarmee aanspreekbaar. Daarbij is zowel de secretaris-generaal als de directeur DMO geen militair, maar een civiele topambtenaar.

De verklaring van het onjuist of onvolledig informeren van de minis-

Illustratie Ares

ter moet echt ergens anders worden gevonden, bijvoorbeeld in het bestuursmodel van Defensie. Besluiten over minieme zaken kunnen – door de organisatiestructuur – pas in de top worden genomen, waardoor de echt relevante zaken ondersneeuwen in de waan van de dag en belangrijke zaken als het melden van misstanden aan de minister bijbaar kunnen ‘wegzakken’. Ik hoop dat de beleidsdirecteur? Kan hij of zij mij anders laten kijken dan ik uit automatisme of conformisme geneigd ben te doen?

Je krijgt te weinig gepeperde stukken die slechts indirect over een bepaald onderwerp gaan, bijvoorbeeld doordat ze gebruikmaken van ironie, suggestie, weglating of een sterke metafoer. Wie herleest voor mij het boek *Openbaringen* in het licht van de Japanse catastrofes? Wat krijg ik te lezen over Gaddafi’s garderobe?

Ik pleit niet voor een sterkere nestgeur of een politiekere signatuur. Ik zeg evenmin dat alle redacteurs en verslaggevers voortaan maar columnist moeten worden – onthullingsjournalistiek en deskundige duiding blijft het halve volkoren dat ik wil betrekken uit de vertrouwde bakkerij en voor de journalistieke rol van ‘het controleren van de macht’ zou ik geen kolom willen missen.

Wel zou ik op de vrijgekomen ruimte door het opdoeken – oké, inkrimpen – van de oudnieuwspagina’s graag meer stukken lezen die zijn geschreven vanuit een ongebruikelijke, betwistbare invalshoek. De krantenredactie die niet op de spreekwoordelijke stoker op de elektrische trein wil lijken, zou mijns inziens in de digitale editie moeten blijven streven naar objectiviteit en op papier naar subjectiviteit.

Frank Westerman is schrijver.

Leve de subjectieve krantenartikelen!

Kranten bevatten oud nieuws. Doe daar iets aan. Maak bijvoorbeeld gekleurde rubrieken, waarin de visie van de journalist iets toevoegt, bepleit **Frank Westerman**.

Operatie Desert Storm bracht ons twintig jaar terug de eerste *live coverage* van een oorlog. We kregen Cable News Network, ofwel CNN, en natuurlijk de stem van Peter Arnett: „The sky over Baghdad is illuminated.” Het was een groteske vertekening van de oorlog, op het karrikaturale af, maar toch – we konden de tomahawks realtime zien inslaan.

In 2011 – tijdens de rampspoed in Japan en de strijd in Libië – is CNN slechts ‘een bron’. Voor een liveverslag mocht je online zijn. Geen ander medium wint het van zich automatisch verserende webpagina’s met twitterende grotdreppen. Zodra het echt spannend wordt – in Tripoli of Tokio – schakelen de nieuwssites over op *live stream*-verslaggeving. Sites verschieten van kleur – die van de *Volkskrant* krijgt iets onheilspellends, met veel zwart. Bij de BBC verschijnt een signaalrood vignet. De webredactie van NRC Handelsblad laat ander nieuws van de homepage wegdrukken door een spetterende foto en de melding ‘LIVE’.

Ik stel me een internetredactie voor op oorlogssterke. Voor een weging van alle binnenkomende claims is geen tijd meer. Dat hoort erbij. Als

nieuwsconsument weet je dat je rauwe ingrediënten krijgt opgedist. Tweets, blogs, quotes, *links*, *feeds*, *pics* – daarvan moet je zelf maar iets weerbaars bereiden. Je besef bovendien dat de feiten in dit stadium nog als pelpinda’s verpakt zitten in geruchten, valse beweringen en propagandaalengens.

Onbedoeld voltrekt zich hierbij een wonder. Door elke paar minuten een ongecontroleerd nieuwtje te spuien, uit alle bronnen die zich aandienen, weet de journalistiek haar

Terwijl de krant kopt dat drie Nederlanders uit Libië vrijkomen, kijkt de forens alweer naar de vloedgolf

hoogste streefdoel – objectief zijn – dichterbij dan ooit tevoren te naderen. De ongecensureerde berichtendroom in woord, geluid en beeld is een echo van het werkelijke ruoer waarmee de Maghrebijnse revoluties gepaard gaan. Hoewel die weergalm enigszins vervormd doorkomt, met nog altijd grote hiaten, is het geen klinische of cartoonese weergave. Dan valt de krant in de bus. Au. ‘ZOOM KADHAFI ZEGT DAT NEDERLANDERS VRIJKOMEN’, kopt de *Volkskrant* op vrijdagochtend. Ik zie het in de trein van 8 uur 32 en hoor: wie van de forensen om mij heen weet nog niet dat het drietal dan al lang en breed in Athene is? Sterker – met *smartphones*, laptops en iPads zit de halve coupé inmiddels

de hoofdredacteur Peter Vandermeersch zijn lezers „bijzondere” journalistiek in het vooruitzicht „die eigenzinnige keuzes aan creatieve uitwerking durft te koppelen”. Dat is mooi, maar het pijnlijke is dat veel lezers het nieuws van de dag al kennen als de krant van de persenrolt. Weekbladen hebben dit al eerder begrepen, nu de dagbladen doen. Als iets compacter kan, dan zijn het de traditionele nieuwskaternen. Wat te denken van een rubriek ‘Een bijratten’? Als ik het voor het zeggen had, zou ik die vullen met berichten en reportages, gekleurd door de visie, overtuiging, deskundigheid of smaak van een journalist. Als tegenwicht voor de geboden bijna-objectiviteit in de online-